

УДК 334:336

Сафонов Ю.М.*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри макроекономіки та державного управління
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана***Семак Б.Б.***доктор економічних наук, професор,
проректор із наукової роботи
Львівського торговельно-економічного університету*

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ФІНАНСОВО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

MECHANISMS OF STATE FINANCIAL AND INVESTMENT COOPERATION SUPPORT OF CONSUMER UKRAINE

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено відображенню недоліків сучасного стану розвитку та фінансово-інвестиційного забезпечення функціонування споживчої кооперації в Україні. Обґрунтовано важливу соціально-економічну роль державної підтримки розвитку споживчої кооперації. Визначено чинники низького рівня, охарактеризовано причини негативних тенденцій та перешкоди покращання фінансово-інвестиційної привабливості суб'єктів галузі. Ідентифіковано механізми та засоби державної політики фінансово-інвестиційної підтримки розвитку споживчої кооперації в Україні.

Ключові слова: споживча кооперація, розвиток, фінансово-інвестиційна підтримка, механізми, інструменти та засоби, державна політика, регулювання.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена отражению недостатков современного состояния развития и финансово-инвестиционного обеспечения функционирования потребительской кооперации в Украине. Обоснована важная социально-экономическая роль государственной поддержки развития потребительской кооперации. Определены факторы низкого уровня, охарактеризованы причины негативных тенденций и препятствия улучшению финансово-инвестиционной привлекательности субъектов отрасли. Идентифицированы механизмы и средства государственной политики финансово-инвестиционной поддержки развития потребительской кооперации в Украине.

Ключевые слова: потребительская кооперация, развитие, финансово-инвестиционная поддержка, механизмы, инструменты и средства, государственная политика, регулирование.

ANNOTATION

The article is devoted reflection shortcomings of the current state of financial and investment functioning of consumer cooperatives in Ukraine. Proved an important social and economic role of the state support of consumer cooperatives. Factors low, described the causes of negative tendencies and obstacles to improve financial and investment attractiveness of the industry. The identified mechanisms and tools of state policy of financial and investment support of consumer cooperatives in Ukraine.

Keywords: consumer cooperation, development, finance and investment support mechanisms, tools and equipment, public policy, regulation.

Постановка проблеми. Як показує світовий досвід, споживча кооперація як специфічне галузеве об'єднання виконує у багатьох економічно розвинених державах світу вагомую соціально-економічну роль. Це і створення ВВП, і забезпечення зайнятості, й акумулювання потужного фінансового ресурсу, і при-

бутки пайовиків, і суттєвий вплив на розвиток сільських та віддалених територій. Натомість в Україні впродовж періоду незалежності відбувся суттєвий спад обсягів діяльності цієї системи, що негативно позначилося на стані соціально-економічного розвитку більшості менш економічно розвинених територій, розташованих далеко від обласних центрів та великих міст [1].

Це підтверджується, по-перше, погіршенням показників фінансово-господарської діяльності суб'єктів системи (обсяги виробництва промислової продукції в 1995 р. становили понад 630 млн. грн., а в 2014 р. – 367,3 млн. грн.; на початку 90-х років ХХ ст. споживча кооперація займала близько 25% роздрібною торгівлі, а в 2014 р. цей показник скоротився до 1,1%); по-друге, зменшення чисельності членів та пайовиків споживчої кооперації (у 2014 р. кількість членів споживчих товариств зменшилася до 185,4 тис. осіб, або на 14,7%; у 2013 р. до 2012 р. зменшення було ще більш відчутним – на 45,7%, або на 182,6 тис. осіб); по-третє, невисокими фінансовими показниками діяльності підприємств та організацій вітчизняної споживчої кооперації (рентабельність діяльності підприємств торгівлі споживчої кооперації в 2014 р. становила 1,25%, ресторанного господарства – 0,86%, промисловості – 1,74%).

Одним із чинників цих негативних тенденцій є обмеженість фінансово-інвестиційного ресурсу системи, яка на сьогодні не спроможна самостійно його акумулювати. Відтак, визріла висока актуальність державної допомоги, тобто обґрунтування і реалізації дієвих механізмів та засобів, здатних посилити фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку вітчизняної системи споживчої кооперації [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значну увагу у вирішенні проблеми ефективного функціонування, а також фінансуванні розвитку кооперативного сектора вітчизняної економіки приділено в роботах учених: С.Г. Бабенка, О.Г. Білої, П.І. Гайдуцького, В.І. Грушка, М.Я. Дем'яненка, В.Я. Амбросова, П.А. Лайка,

П.М. Макаренко, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, С.С. Осадця, П.Т. Саблука, Л.В. Романової, В.М. Алексійчука, К.І. Якуби, О.М. Шпиचाка, С.І. Юрія, В.В. Зіновчука, М.Ф. Кропивка та ін. Проте все складніша фінансово-економічна та політична ситуація в Україні вимагає пошуку і знаходження нових, більш дієвих та ефективних механізмів і засобів державної підтримки відновлення високих темпів розвитку та соціально-економічної ролі системи споживчої кооперації.

Мета статті полягає у виявленні недоліків та обґрунтуванні механізмів і засобів державної фінансово-інвестиційної підтримки розвитку споживчої кооперації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Споживча кооперація в Україні потребує істотних змін пріоритетів державної політики, обсягів реальної державної підтримки, щоб вони були значною мірою змінені й підкріплені дієвими ринковими та економічними механізмами. Провідну роль у реалізації державою реформи відіграє фінансове забезпечення споживчої кооперації. Саме фінансові аспекти є основою побудови цілісної економічної системи країни. Водночас, незважаючи на помітні темпи зростання, фінансовий стан кооперативних підприємств залишається нестабільним для економічного піднесення та розширеного відтворення.

Незадовільним можна визнати і стан фінансово-інвестиційної привабливості як підприємств та організацій, так і споживчої кооперації в Україні як галузевого об'єднання в цілому, що також не сприяє залученню й ефективному використанню фінансового та інвестиційного ресурсу, не слугує забезпеченням їх соціально-економічного поступу та збалансованого соціально-економічного розвитку держави, є перешкодою реалізації економічного потенціалу галузі [3].

Низький рівень фінансово-інвестиційної привабливості споживчої кооперації України підтверджується:

1. Малими обсягами капітальних інвестицій.
2. Незначними обсягами та невисокою ефективністю залучення акціонерного капіталу суб'єктами господарської діяльності.
3. Низьким рівнем освоєння та віддачі капітальних інвестицій, не інноваційно орієнтованою структурою розподілу інвестиційних ресурсів.
4. Малою часткою інвестицій у види економічної діяльності, що мають потенціал для соціально-економічного розвитку територій.
5. Недостатнім обсягом бюджетного фінансування інвестицій [4].

При цьому головними причинами таких тенденцій та перешкодами покращання фінансово-інвестиційної привабливості споживчої кооперації України, на нашу думку, слід уважати:

1. Низький рівень соціально-економічного розвитку галузі.
2. Низьку ділову активність населення на територіях, де найбільшою мірою присутня система.

3. Слабкість розвитку фінансово-інвестиційної інфраструктури на сільських та віддалених територіях. Так, на територіях, традиційно привабливих для споживчої кооперації, здійснює діяльність мала кількість великих підприємств та суб'єктів господарювання, відтак, майже немає крупних інвесторів. Окрім того, тут практично відсутні реально діючі потужні інвестиційні посередники (банківські установи, небанківські фінансові установи (страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, кредитні спілки, ломбарди тощо), інститути спільного інвестування). Як наслідок, ці території характеризуються недостатністю структур інвестиційного та інноваційного середовища, фінансово-кредитних та банківських установ.

4. Відсутність належної промоції підготовлених інвестиційних проектів за участі суб'єктів системи споживчої кооперації та наявність недоліків державної підтримки її фінансово-інвестиційної діяльності. Кількість підготовлених до реалізації фінансово-інвестиційних галузі є невеликою. Проте їх промоція та інформаційна підтримка здійснюються недовільно. Регіональними та місцевими органами влади не ведеться діяльність із пошуку, планування і часткової чи повної передпроектної підготовки потенційних інвестиційних проектів за можливої участі суб'єктів системи. Немає Інтернет-порталів, де могла б розміщатися такого роду інформація, доступна як для вітчизняних, так і закордонних інвесторів, не здійснюється поширення інвестиційних пропозицій у спеціалізованих виданнях, у т. ч. за допомогою Інтернет-ресурсів, виставково-ярмаркових заходів, бізнес-форумів, спеціалізованих веб-порталів, співпраці з інвестиційними та консалтинговими компаніями, міжнародними і вітчизняними інвестиційними фондами і фінансово-кредитними установами.

5. Низький рівень розвитку дорожньо-транспортної, житлово-комунальної, соціальної та інших інфраструктур сільських і віддалених територій, про що свідчать незадовільний стан мережі автомобільних доріг, недостатні обсяги розбудови й оновлення об'єктів придорожнього сервісу, зменшення введених в експлуатацію загальних площ житла, збільшення кількості об'єктів та споруд незавершеного будівництва, прогресуюче старіння основних засобів об'єктів соціальної та бюджетної інфраструктур.

6. Системні проблеми державного регулювання, адміністрування і контролю господарської та, зокрема, інвестиційної діяльності. Йдеться про збереженість бюрократичних та корупційних перешкод під час підготовки та погодження інвестиційних проектів, отримання дозволів на користування земельними ділянками, державним та комунальним майном, здійснення певних видів діяльності. Так, існує значна кількість стадій погодження відводу земельних ділянок для реалізації інвестиційних проектів та проектів будівництва, реконструкції інвестиційних об'єктів, реєстрації та

отримання ліцензій на здійснення інвестором господарської діяльності, сертифікації та стандартизації тощо.

7. Недостатність використання механізмів державно-приватного партнерства та диверсифікації джерел залучення інвестицій на сільських та віддалених територіях нашої держави. Попри істотний потенціал використання механізму державно-приватного партнерства (інституційний механізм якого в Україні розроблений) з метою залучення інвестиційних ресурсів (перевагами якого одночасно є залучення здебільшого приватних, а не бюджетних коштів, наявність державного контролю за реалізацією проекту) практики реалізації проектів ДПП поодинокі та майже не впливають на обсяги залучення інвестицій чи покращання інвестиційного клімату [5].

Виходячи з визначених проблем і перешкод, головними механізмами та засобами державної фінансово-інвестиційної підтримки розвитку системи споживчої кооперації України доцільно визначити:

1. Організаційно-економічний механізм підтримки та сприяння розвитку системи споживчої кооперації в базових і пріоритетних для сільських і віддалених територій держави видів економічної діяльності та покращання соціальної підтримки населення з метою активізації їх соціально-економічного розвитку. На нашу думку, на територіях, де здійснює діяльність споживча кооперація, значним потенціалом конкурентоспроможності характеризуються торгово-посередницька та логістична сфери, переробна промисловість, готельно-ресторанний бізнес, туризм та рекреація. Регіональним і місцевим органам влади спільно із суб'єктами системи споживчої кооперації слід розробити та реалізувати низку організаційно-економічних заходів, спрямованих на стимулювання розвитку суб'єктів господарювання цих видів економічної діяльності. Для стимулювання пріоритетних напрямів економіки можна скористатися зарубіжним досвідом.

Із метою соціальної підтримки населення доцільно реалізувати більш активну політику підвищення рівня заробітної плати та доходів громадян, забезпечення високої і продуктивної зайнятості, розвитку ринку праці, розширення видів громадських робіт та здійснення їх фінансування; здійснення профілактичних заходів із метою збереження трудового потенціалу та запобігання значному вивільненню працівників; наближення соціальних стандартів до європейських норм; реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на покращання якості життя та розбудову соціальної інфраструктури районів та сільських поселень.

2. Організаційний механізм формування і посилення інтеграційних зв'язків системи споживчої кооперації (для спільної фінансово-інвестиційної підтримки бізнес-проектів) із суб'єктами бізнесу з обласного центру та інших

економічно розвинених територій. Цілями реалізації цього механізму має стати підвищення рівня ділової активності, стимулювання розвитку та поширення місцевих підприємницьких ініціатив шляхом державної фінансової підтримки з обласного бюджету; покращання ресурсного та матеріального-технічного забезпечення суб'єктів споживчої кооперації; активізація практик організації інтеграційних та кооперативних процесів між кооперативними структурами та іншими секторами економіки; посилення мотивації населення до підприємницької діяльності.

3. Інституційний механізм створення нових та підтримки діючих суб'єктів інвестиційної інфраструктури та інвестиційного посередництва. Цьому сприятиме, по-перше, більш активна діяльність фахівців органів державної та місцевої влади зі створення і популяризації інвестиційних проектів та інформації про економіко-ресурсний потенціал територій серед вітчизняних та зарубіжних інвесторів; по-друге, ініціювання інвестиційних фондів та компаній, що функціонують в обласних центрах і на економічно розвинених територіях, до поширення діяльності на менш економічно розвинені території; по-третє, ширше залучення до діяльності з підвищення інвестиційної привабливості територій агенцій регіонального розвитку та організації із транскордонного співробітництва.

Ефективним інституційним засобом формування мережі суб'єктів підтримки інвестиційної діяльності може стати запровадження практики переходу від низькоефективних регіональних програм інвестиційного розвитку до реалізації обласних програм розбудови елементів регіональної та місцевої інвестиційно-інноваційної інфраструктури.

4. Управлінський механізм активізації діяльності органів влади та місцевого самоврядування з підготовки і промоції перспективних фінансово-інвестиційних проектів. З огляду на особливості, а також схожість проблем соціально-економічного розвитку, його інвестиційного і фінансово-ресурсного забезпечення, потенціалу розвитку, перспективним може стати створення і започаткування діяльності державно-комунально-приватних центрів інвестиційного розвитку територій із залученням до їх діяльності суб'єктів системи споживчої кооперації. Створення однієї чи декількох таких структур дасть змогу акумулювати обмежені бюджетні можливості одразу декількох регіонів держави, посилити увагу та координацію діяльності з вирішення проблем покращання фінансово-інвестиційного середовища, активізувати практику міжрегіонального та транскордонного співробітництва у цій сфері. Схожий досвід набув поширення й у світовій практиці, зокрема в Угорщині.

У міжнародній практиці підвищення фінансово-інвестиційної привабливості на місцевому рівні поширене також формування електронних інвестиційних «атласів» територій із доступ-

ною повноцінною інформацією про інвестиційні проекти, можливості та конкурентні переваги територій, стан підтримки і розвитку підприємництва та інвестиційно-інноваційних програм, інституційне забезпечення та ін.

5. Інфраструктурний механізм розвитку дорожньо-транспортної, житлово-комунальної, соціальної та інших інфраструктур у цілях покращання локальної доступності сільських та віддалених територій як передумови їх фінансово-інвестиційної привабливості. З огляду на обмеженість ресурсів, для досягнення цього пріоритету можуть створюватися державно-громадські фонди інфраструктурного розвитку територій за участі органів влади всіх рівнів, бізнес-структур, організацій громадського суспільства та суб'єктів споживчої кооперації. Це дасть змогу акумулювати кошти (у т. ч. із програм міжнародної технічної фінансової допомоги) для надання грантів або кредитів підприємствам та організаціям галузі для відбудови елементів інфраструктури територій.

До розвитку інфраструктури сільських територій можуть залучатися і суб'єкти господарювання та громадські організації з обласного центру та інших територій. Для цього слід сформулювати фінансово-економічні стимули, у т. ч. завдяки інструментам інвестиційних пільг, державно-приватного партнерства, державного замовлення та бюджетного фінансування на конкурсних засадах, преференцій та маркетингової підтримки на законних підставах [6; 7].

Висновки. Відновлення ринкових позицій, перехід до інтенсивного розвитку та реалізація потужної соціально-економічної ролі системи споживчої кооперації України значною мірою

залежать від покращання фінансово-інвестиційного забезпечення цього галузевого об'єднання. З огляду на складність фінансово-економічної та політичної ситуації в Україні, значну активність під час вирішення цього завдання повинна проявити держава, що має для цього необхідні можливості. Зокрема, органам влади необхідно реалізувати низку пов'язаних між собою інструментів та заходів у рамках організаційно-економічного, організаційного, інституційного, управлінського та інфраструктурного механізмів державної політики.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці: [монографія] / С.Г. Бабенко. – К.: Наукова думка, 2004. – 332 с.
2. Біла О.Г. Стратегія управління капіталом у споживчій кооперації / О.Г. Біла // Вісник ЛКА. Серія «Економічна». – Львів: ЛКА, 2006. – Вип. 21. – С. 152–160.
3. Гриценко О.І. Фінансові взаємовідносини кредитної та споживчої кооперації / О.І. Гриценко. – Суми: Довкілля, 2004. – 67 с.
4. Дадашев Б.А. Перспективи розвитку кредитної кооперації в Україні / Б.А. Дадашев, О.І. Гриценко, Л.В. Єременко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2008. – С. 30–41.
5. Пожар А.А. Економічні та організаційні особливості розвитку кредитної кооперації в Україні: дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.04 / А.А. Пожар. – Полтава, 2007. – 250 с.
6. Туган-Барановский М.И. Социальные основы кооперации: [монографія] / М.И. Туган-Барановский. – М.: Экономика, 1989. – 496 с.
7. Юргелевич С. Кооперативні банки / С. Юргелевич // Економіка, фінанси, право. – 2001. – № 2. – С. 34–37.